



Open your mind. LUT.  
Lappeenranta University of Technology

## Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Kauppakorkeakoulu

Talousjohtaminen

Kandidaatintutkielma

# Tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen yhteistyö

Cooperation between Internal Audit and External Audit

5.1.2015

Tekijä: Riku Laine 0405462

Opponentti: Kasper Åhman

Ohjaaja: Pasi Syrjä

# SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat.....	2
1.2	Tutkimusmenetelmä ja – aineisto sekä rajaukset .....	2
1.3	Keskeiset käsitteet.....	3
1.4	Aikaisemmat tutkimukset.....	3
1.5	Teoreettinen viitekehys.....	5
1.6	Tutkielman rakenne .....	6
2	ORGANISAATION VALVONTA.....	6
2.1	Ulkoinen valvonta .....	6
2.2	Sisäinen valvonta .....	7
2.2.1	Sisäinen tarkastus.....	9
2.2.2	Tarkastusvaliokunta .....	10
3	TILINTARKASTUKSEN JA SISÄISEN TARKASTUKSEN YHTEISTYÖ .....	11
3.1	Yhteistyön luonne .....	11
3.2	Yhteistyö tilintarkastusprosessin eri vaiheissa.....	12
3.2.1	Suunnitteluvaihe .....	13
3.2.2	Toteutusvaihe .....	15
3.2.3	Päättämisvaihe .....	17
3.3	Yhteistyöhön vaikuttavat tekijät .....	18
3.4	Yhteistyön vaikutus tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin...	21
4	EMPIIRIA.....	24
4.1	Tutkimuksen kuvaus.....	24
4.2	Yhteistyön luonne .....	25
4.3	Yhteistyö tilintarkastuksen eri vaiheissa .....	26
4.4	Yhteistyöhön vaikuttavat tekijät .....	27
4.5	Yhteistyön vaikutus tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin...	30
5	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET .....	31
5.1	Tutkimuksen tulokset.....	32
5.2	Tutkimuksen luotettavuus.....	34
5.3	Jatkotutkimusaiheet.....	34
	LÄHTEET .....	36
	LIITTEET	

## 1 JOHDANTO

2000-luvun alussa tuli esille useita tilinpäätöskandaaleja, joiden takia sijoittajat menettivät luottamuksensa organisaatioita ja niiden kirjanpitojärjestelmiä kohtaan. Näissä tilinpäätöskandaaleissa sisäiset valvontajärjestelmät eivät havainneet väärinkäytöksiä. Tämän seurauksena sisäisten valvontajärjestelmien toimivuuteen on alettu kiinnittämään enemmän huomiota. (Ahokas 2012a, 132) Näistä sisäisistä valvontajärjestelmistä ja niiden toimivuudesta on vastuussa yhtiön hallitus, mutta käytännön järjestelyistä vastaa kuitenkin useimmiten toimitusjohtaja (Jokipii 2007, 8). Nämä valvontamekanismit saattavat olla kuitenkin suurissa organisaatioissa liian monimutkaisia yrityksen johdolle eikä näin ollen se pysty välttämättä täyttämään valvontavastuutaan asianmukaisella tavalla (Holopainen, Koivu, Kuuluvainen, Lappalainen, Leppiniemi, Mikola & Vehmas 2010, 18). Tämän takia usein suurissa ja pörssiin listautuneissa yhtiöissä sisäinen tarkastus huolehtii sisäisen valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä ja valvonnasta (Jokipii 2007, 8).

Sisäisen valvonnan lisäksi organisaatioihin kohdistuu lakisääteistä ulkoista valvontaa. Ulkoisesta valvonnasta vastaa käytännössä lakisääteinen tilintarkastus, joka osakeyhtiölain (2006/624) 7. luvun 6 §:n mukaan julkisen osakeyhtiön tulee suorittaa. Tilintarkastuksen avulla pyritään saamaan kuva siitä, antavatko yrityksen tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (KHT-Media 2009, 219). Saadakseen kuvan tästä tilintarkastajan pitää muun muassa arvioida sisäistä valvontaa (KHT-Media 2009, 314). Näin ollen tilintarkastuksella on osittain samoja tehtäviä kuin sisäisellä tarkastuksella. Sisäinen tarkastus ja tilintarkastus tekevätkin usein päällekkäistä työtä (Schneider 2009, 42).

Tämän takia tilintarkastaja voi tehdä sisäisten tarkastajien kanssa yhteistyötä ja mahdollisesti hyödyntää sisäisen tarkastuksen tekemää työtä (KHT-Media 2009, 534). Sisäisen tarkastuksen kasvanut kyvykkyys ja laajuus ovatkin tehneet mahdolliseksi sen, että tilintarkastaja pystyy hyödyntämään yhä useammin sisäistä tarkastusta

tilintarkastuksessa (Schneider 2009, 42). Tämän kasvun myötä sisäisten tarkastajien työn merkitys on kasvanut ja sisäiset tarkastajat ovat kohonneet avustajan roolista tasavertaisiksi yhteistyökumppaneiksi tilintarkastajille (Karinen & Kotonen 2005, 41).

## 1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat

Tutkimuksen tavoitteena onkin tutkia tätä sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen yhteistyötä ja siihen vaikuttavia tekijöitä tilintarkastajan näkökulmasta. Tutkimuksissa on saatu eriäviä tuloksia siitä, mitkä tekijät vaikuttavat eniten tilintarkastajan tekemään arvioon sisäisen tarkastuksen hyödyntämisestä (Schneider 1984, 676; Brown 1983, 451) ja miten yhteistyö vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin (Goodwin-Stewart & Kent 2006, 388; Margheim 1986, 194; Felix, Gramling & Maletta 2001, 530). Näiden tutkimuksissa saatujen eroavaisuuksien pohjalta ja sen miten oikeastaan sisäinen tarkastus voi olla osana tilintarkastusta, rakentuu tutkimuksen pääongelmaksi: *”Miten sisäisen tarkastuksen kanssa tehdään yhteistyötä tilintarkastuksen eri vaiheissa?”* Pääongelmaan pyritään vastaamaan kahden alaongelman avulla:

- *”Mitkä tekijät vaikuttavat sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen yhteistyöhön?”*
- *”Miten yhteistyö vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin?”*

## 1.2 Tutkimusmenetelmä ja – aineisto sekä rajaukset

Tutkimus toteutetaan kvalitatiivisena tutkimuksena, koska aikaisemmat tutkimukset ovat pääsääntöisesti toteutettu kvantitatiivisena. Tämän takia pyritään saamaan erilaista näkökulmaa kvalitatiivisen tutkimuksen avulla. Aineisto hankitaan puolistrukturoidulla haastattelulla sähköpostin välityksellä. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin eikä valmiita vastausvaihtoehtoja käytetä

(Eskola & Suoranta 2008, 86). Tutkimuksessa hyödynnetään myös aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, lakeja, standardeja ja suosituksia sekä aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Tutkimus rajataan koskemaan sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen yhteistyötä. Yhteistyön tutkimisessa keskitytään yhteistyöhön, joka liittyy nimenomaan tilintarkastukseen.

### 1.3 Keskeiset käsitteet

*Sisäinen valvonta* = ”Hallintoelinten, toimivan johdon tai muun henkilöstön suunnittelema ja toteuttama prosessi, jonka tarkoituksena on tuottaa kohtuullista varmuutta yhteisön niiden tavoitteiden saavuttamisesta, jotka liittyvät taloudelliseen raportoinnin luotettavuuteen, toiminnan tehokkuuteen ja taloudellisuuteen sekä sovellettavien lakien ja määräysten noudattamiseen.” (KHT-Media 2009, 314)

*Kontrolli* = Sisäisen valvonta prosessin osatekijä, jonka avulla valvotaan yritystä (KHT-Media 2009, 315).

*Sisäinen tarkastus* = ”Sisäisellä tarkastuksella tarkoitetaan riippumatonta ja objektiivista arviointi- ja varmistus- sekä konsultointitoimintaa, joka on luotu tuottamaan lisäarvoa organisaatiolle ja parantamaan sen toimintaa” (The Institute of Internal Auditors 2014). Isoissa organisaatioissa yksi sen tehtävistä on huolehtia sisäisestä valvonnasta (Ahokas 2012a, 11).

### 1.4 Aikaisemmat tutkimukset

Tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen välisestä yhteistyöstä on tehty melko paljon kvantitatiivisia tutkimuksia. Ward & Robertson (1980, 62) tutkimuksen mukaan lähes kaikki tilintarkastajat hyödyntävät sisäistä tarkastusta jossain määrin, mutta sen luonne ja määrä vaihtelee tilintarkastajien ja tarkastuskohteiden välillä. Tutkimuksessa nähtiin tilintarkastajien hyödyntävän muun muassa sisäistä tarkastusta tilintarkastuksen

suunnittelussa, sisäisten valvontajärjestelmien testauksessa ja tilien saldojen testauksessa. Wallace (1984a, 16) tutkimuksen mukaan näiden lisäksi sisäistä tarkastusta voidaan käyttää apuna myös ulkopuolisissa vahvistuksissa, fyysisen varaston inventaariossa, asiakassuhteiden vahvistamisissa sekä palkanmaksujen testauksessa.

Schneider (1984, 658) on tutkinut myös tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan arviointiin sisäisen tarkastuksen luotettavuudesta. Hänen tutkimustuloksensa osoittivat, että sisäisen tarkastuksen aikaisemmin suorittama työ vaikuttaa eniten tilintarkastajan tekemään luotettavuuden arviointiin. Sisäisen tarkastuksen pätevyyttä pidettiin toiseksi tärkeimpänä arvioinnin kannalta. Objektiiivisuutta pidettiin vähiten merkittävänä. Schneider (1985, 919) teki vuotta myöhemmin samantyyppisen tutkimuksen ja sai vastaavia tuloksia. Schneiderin (1984 & 1985) tutkimuksista on saatu myös eriäviä tuloksia. Esimerkiksi Maletta (1993, 508) tutkimuksessa objektiiivisuus koettiin sekä pätevyyttä että suoritettua työtä tärkeämmäksi tekijäksi. Brown (1983, 451) sai tutkimuksessaan myös eriäviä tuloksia. Hänen tutkimuksensa mukaan sisäisen tarkastuksen tekemä työ nähtiin tärkeimmäksi tekijäksi ja objektiiivisuus nähtiin tärkeämmäksi kuin pätevyys.

Sisäisen tarkastuksen vaikutuksesta tilintarkastuksen määrään on saatu myös eriäviä tuloksia. Sen on nähty sekä lisäävän että vähentävän tilintarkastajan työmäärää. (Goodwin-Stewart et al. 2006, 388; Schneider 1985, 919; Margheim 1986, 194; Felix et al. 2001, 530) Goodwin-Stewart et al. (2006, 388) mukaan tilintarkastajan työmäärä voi kasvaa kun sisäinen tarkastus tai tarkastusvaliokunta vaatii saada laadukkaampaa tilintarkastusta. Tilintarkastuspalkkioiden on myös nähty tätä kautta nousevan toistuvien tarkastusvaliokunnan tapaamisten takia.

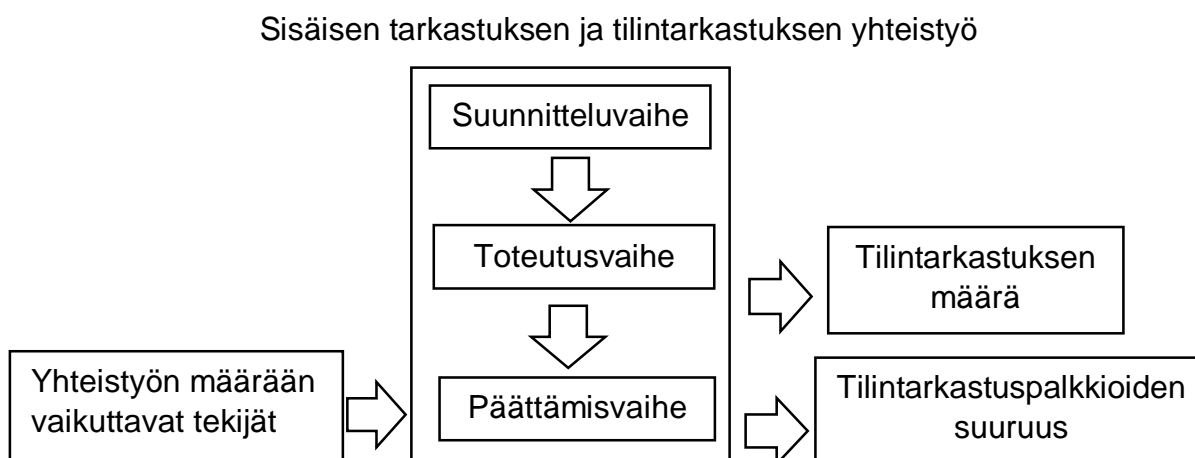
Tilintarkastuksen määrään on myös nähty vaikuttavan yrityksen toimiala ja tilintarkastajan asema tilintarkastusyhteisössä. Tutkimustulosten mukaan teollisuusalalla sisäisen tarkastuksen avulla ei pystytä alentamaan tilintarkastuksen määrää eikä tilintarkastuspalkkioita. Rahoituslalla kuitenkin sisäisellä tarkastuksella

voidaan mahdollisesti vähentää alemman tason tilintarkastajien työmäärää, mutta korkeamman tason tilintarkastajien työmäärä kasvaa tällöin. (Stein, Simuni & O'Keefe 1994, 128)

Sisäisen tarkastuksen on myös nähty vähentävän tilintarkastuspalkkioita (Schneider 2009, 42). Sen osallistuminen tilinpäätöksen tarkastukseen, on nähty erityisesti vähentävän tilintarkastuspalkkioita (Felix et al. 2001, 530). Tilintarkastajien työmäärää on myös pystytty vähentämään, jos sisäiset tarkastajat ovat olleet päteviä ja suoriutuvat työstään hyvin (Margheim 1986, 194).

### 1.5 Teoreettinen viitekehys

Tutkielma pohjautuu ajatukseen, että tilintarkastaja voi hyödyntää tilintarkastuksessaan sisäistä tarkastusta. Jos tilintarkastaja aikoo hyödyntää sisäistä tarkastusta, hän arvioi sisäisen tarkastuksen luotettavuutta ja harkitsee pystytäänkö sitä hyödyntämään. Mahdollisen yhteistyön voidaan nähdä rakentuvan tilintarkastusprosessin eri vaiheisiin (suunnittelu, toteutus, päättäminen). Tämä yhteistyö saattaa taas vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin. Näitä aiheita käsitellään konkreettisella tasolla tutkimusosion avulla ja pyritään selvittämään tarkemmin tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen yhteistyötä. Tutkielman teoreettista viitekehystä kuvataan kuviossa 1.



KUVIO 1 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

## 1.6 Tutkielman rakenne

Tutkielma on jaettu viiteen eri lukuun, joista kaksi ensimmäistä lukua johdattelee tutkielman varsinaiseen aiheeseen. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen tavoitteet ja lähtökohdat tutkielmalle. Toisessa luvussa käsitellään organisaatioihin liittyvää valvontaa ja ketkä niistä vastaavat. Kolmannessa luvussa keskitytään tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen väliseen yhteistyöhön. Luvun alussa kerrotaan yhteistyön luonteesta ja sen jälkeen sisäisen tarkastuksen osuudesta tilintarkastuksen eri vaiheissa. Tämän jälkeen käsitellään, mitkä tekijät vaikuttavat siihen missä määrin tilintarkastaja ja sisäinen tarkastaja tekevät yhteistyötä. Luvun loppuun esitellään, miten yhteistyö mahdollisesti vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin.

Neljännessä luvussa empiirian avulla arvioidaan tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen yhteistyötä konkreettisemmin. Empiirian avulla pyritään selvittämään teoriaosiossa käsiteltyjä aiheita haastatteluiden pohjalta. Viimeisessä luvussa pohditaan tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia, tutkimuksen luotettavuutta ja esitellään mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

## 2 ORGANISAATION VALVONTA

### 2.1 Ulkoinen valvonta

Osakeyhtiölain (2006/624) 7. luvun 2 §:n mukaan osakeyhtiön on valittava yhtiökokouksessa tilintarkastaja hoitamaan ulkoista valvontaa. Tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tästä tilintarkastaja ei voi kuitenkaan saada täydellistä varmuutta, sillä kaikkea ei tarkasteta. Hänen tulee kuitenkin saada kohtuullinen varmuus siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaista virheellisyyttä. Kohtuullisen varmuuden saadakseen tilintarkastaja hankkii ja arvioi tarpeellisen määrän



tilintarkastusevidenssiä. Kun kaikkea ei tarkasteta, tilintarkastaja voi antaa epäasianmukaisen tilintarkastuslausunnon, tätä riskiä kutsutaan tilintarkastusriskiksi. (KHT-Media 2009, 219–223)

Tilintarkastaja pyrkii alentamaan tilintarkastusriskin sellaiselle hyväksyttävälle tasolle, joka on yhdenmukainen tilintarkastuksen tavoitteen kanssa. Suunnittelemalla ja suorittamalla tilintarkastustoimenpiteitä tilintarkastaja laskee tilintarkastusriskiä. Kun tilintarkastusriski on laskenut hyväksyttävän matalaksi, pystytään saamaan kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaista virheellisyyttä. (KHT-Media 2009, 219–223)

Tilintarkastajan tulee hankkia tarpeeksi kattava käsitys tarkastuskohteen toiminnasta ja toimintaympäristöstä sekä valvontajärjestelmien luotettavuudesta ja toimivuudesta, jotta pystyy antamaan arvionsa tarkastettavasta yrityksestä. Toisin sanoen tilintarkastajan tulee arvioida tarkastettavan organisaation sisäistä valvontajärjestelmää. Tilintarkastaja pyrkii saamaan käsityksen siitä, pystyykö sisäinen valvontajärjestelmä tuottamaan kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä ole olennaista virhettä tai puutetta. (Ahokas 2012b, 48–49) Tilintarkastusstandardin 315 mukaan tulee tilintarkastajan muodostaa kuva tilintarkastuksen kannalta relevantista sisäisestä valvonnasta, arvioimalla sisäisten kontrollien rakennetta ja sitä ovatko ne otettu käyttöön. Sisäinen valvonta voidaan nähdä tilintarkastuksen kannalta relevantiksi, kun se liittyy tilinpäätöksen laadintaan. (KHT-Media 2009, 314–315)

## **2.2 Sisäinen valvonta**

Sisäinen valvonta voidaan nähdä organisaation eri tasoille muodostettuina toimenpiteinä ja tapoina, jotka koostuvat useista osa-alueista. Sen avulla yritetään ehkäistä ja paljastaa virheitä, erehdyksiä ja väärinkäytöksiä. (Ahokas 2012a, 11) Sen ei kuitenkaan odoteta poistavan täysin virheitä ja ongelmia (Heikkala 2010,47). Tehokkaasti toimivan sisäisen valvonnan avulla pyritään saamaan riittävä varmuus taloudellisen raportoinnin luotettavuudesta, toimintojen tehokkuudesta ja

taloudellisuudesta sekä säädösten ja määräysten noudattamisesta (Halonen & Steiner 2009, 62).

Kuten aikaisemmin mainitaan, tilintarkastajan on hankittava käsitys sisäisestä valvonnasta siltä osin kuin kokee tilintarkastusprosessin kannalta relevantiksi (KHT-Media 2009, 314). Blummé (2008, 112) mukaan tällaisia tilintarkastusprosessin kannalta relevantteja sisäisen valvonnan kontroleja ovat ne, jotka vaikuttavat taloudelliseen raportointiin kuten tilinpäätöksen laatimiseen eikä niinkään toiminnalliset kontrollit, jotka mittaavat toiminnan tehokkuutta. Tilintarkastajan tulee myös varmistaa, että sisäiset toiminnalliset kontrollit toimivat asianmukaisesti, jos esimerkiksi tilinpäätöksen liitetiedot sisältävät niiden tuottamia tietoja. Kaikki taloudelliseen raportointiin liittyvät sisäiset kontrollit eivät kuitenkaan ole yhtä relevantteja tilintarkastusprosessin kannalta, vaan tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaa tehdessään päätöksiä tilinpäätöksen oikeellisuuden kannalta olennaisista kontroleista. (Halonen et al. 2009, 63) Lisäksi jos erilaisten säädösten ja määräysten noudattamatta jättämisellä on välitön olennainen vaikutus tilinpäätöstietojen luotettavuuteen tai tilintarkastajan raportointivelvollisuuteen, ovat näiden poikkeamien paljastavat ja raportoivat kontrollit myös relevantteja tilintarkastusprosessin kannalta (Blummé 2008, 112).

Näiden relevanttien kontrollien kautta sisäisestä valvonnasta muodostuneen käsityksen kautta tilintarkastaja pyrkii havaitsemaan mahdolliset erityyppiset virheet ja puutteet, arvioimaan olennaisen virheen tai puutteen riskeihin vaikuttavia tekijöitä ja suunnittelemaan tilintarkastustoimenpiteiden luonnetta, ajoitusta ja laajuutta. (KHT-Media 2009, 314) Tilintarkastuksen kannalta sisäiset valvontakontrollit ovat kuitenkin tehottomia, jos toimiva johto tai kahden tai useamman henkilön yhteistyöllä voidaan kiertää kontrollit. Toimivan johdon tulee suunnitella kontrollit ja huolehtia niiden käyttöönottamisesta. Se millaisia ja kuinka laajoja kontrollit ovat, riippuu siitä kuinka suuria riskejä toimiva johto on valmis ottamaan. Kontrollien ollessa suppeat ja vähäiset ovat riskit korkeat ja näin ollen kontrollien ollessa laajat ja kattavat riskit ovat myös vähäisempiä. (Halonen et al. 2009, 64)

Suomessa sisäisen valvonnan järjestämisestä on osakeyhtiölain (2006/624) 6. luvun 2 §:n mukaan vastuussa hallitus. Yleensä toimitusjohtaja kuitenkin hoitaa käytännön järjestelyt (Jokipii 2007, 8-9). Osakeyhtiölain lisäksi myös monet kansalliset Corporate governance-suositukset ja SOX-lainsäädäntö pitävät sisällään ohjeistuksia sisäisestä valvonnasta. SOX-lainsäädäntö ei kuitenkaan vaikuta Suomessa muiden kuin Nokian sisäiseen valvontaa, sillä se on tällä hetkellä ainoa suomalainen yritys New Yorkin pörssissä. (Ahokas 2012a, 13, 132)

### **2.2.1 Sisäinen tarkastus**

Organisaation johto kantaa vastuun siitä, että organisaatio toimii yhteiskunnan edellyttämien sääntöjen mukaisesti ja pyrkii toteuttamaan sille annetut tavoitteet (Holopainen et al. 2010, 17). Suurten organisaatioiden johtamisprosessit, hallintoprosessit sekä riskienhallinta ja – valvontaprosessit ovat tulleet liian vaativiksi ja monimutkaisiksi, että johto pystyisi kantamaan itse niistä asianmukaisella tavalla vastuun (Holopainen et al. 2010, 18). Tämän takia usein suurissa ja pörssiin listautuneissa yhtiöissä velvollisuus sisäisen valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä täytetään sisäisen tarkastuksen avulla (Jokipii 2007, 8). Sisäisen tarkastuksen avulla johto pystyy paremmin seuraamaan asettamiensa tavoitteiden toteutumista ja lisäämään yrityksen uskottavuutta sijoittajien, rahoittajien, asiakkaiden ja laajan yleisön silmissä (Kannisto 2010, 39). Se auttaa myös pitämään omistajien ja johtajien välisistä sopimuksista kiinni sekä vähentämään johtajien ja omistajien välistä informaation epäsymmetriaa kustannustehokkaasti (Adams 1994, 9).

”Sisäisellä tarkastuksella tarkoitetaan riippumatonta ja objektiivista arviointi- ja varmistus- sekä konsultointitoimintaa, joka on luotu tuottamaan lisäarvoa organisaatiolle ja parantamaan sen toimintaa” (The Institute of Internal Auditors 2014). Kuten aikaisemmin mainittiin, yksi sen tavoitteista on seurata sisäistä valvontaa ja näin ollen se on tärkeä osa sisäistä valvontajärjestelmää (Ahokas 2012a, 11). Johto voi päättää järjestetäänkö sisäinen tarkastus itse vai hankitaanko se kokonaan tai osittain ulkopuoliselta palveluntarjoajalta kuten tilintarkastusyhteisöltä (Jokipii 2007, 8). Oma sisäisen tarkastuksen yksikköä ei ole Suomessa kuitenkaan pakko perustaa,

finanssisektoria lukuun ottamatta (Kannisto 2010,39). Sisäisen tarkastuksen kansainväliset ammattistandardit ja sisäisen valvonnan mallit antavat viitekehyksen sisäisen tarkastuksen työlle (Lahtinen 2011, 31).

### **2.2.2 Tarkastusvaliokunta**

Tarkastusvaliokunta on organisaation hallituksen jäsenistä koostuva elin, jonka tavoitteena on varmistaa taloudellisen informaation laatua ja luotettavuutta. Sillä on koko hallitusta paremmat mahdollisuudet perehtyä organisaation talouteen ja valvontaan liittyviin erityiskysymyksiin sekä huolehtia yhteydenpidosta sekä tilintarkastajan että sisäisen tarkastuksen kanssa. (Ahokas 2012a, 54–55)

Suomalaisten listayhtiöiden hallinnointikoodin mukaan tarkastusvaliokunta on perustettava organisaatioissa, joiden liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmistelua koko hallitusta pienemmässä kokoonpanossa (Arvopaperimarkkinayhdistys ry 2010, 16). Tarkastusvaliokunnan tehtävät määrittelee hallitus, mutta sen tulee huolehtia siitä, että organisaation johto on tunnistanut avainriskit. Sen tulee myös varmistaa, että organisaation johto on luonut niiden ehkäisemiseksi tarvittavan kontrolliympäristön ja sisäisen valvonnan menettelytavat sekä varmistaa valvonnan tehokkuus. (Ahokas 2012b, 50; KPMG 2008, 107) Sen tehtäviin kuuluu yleensä myös sisäisten tarkastajien ja tilintarkastajien työn etenemisen valvominen sekä hallitukselle raportoiminen valiokunnan toimista ja havainnoista (Ahokas 2012a, 55). KPMG:n keväällä 2008 tekemän listayhtiöiden hallinnointikoodia koskevan tutkimuksen mukaan tarkastusvaliokunta on useimmilla suurilla yhtiöillä, mutta keskisuurilla ja pienillä listayhtiöillä se on kuitenkin harvinaisempi (KPMG 2008, 108).

### 3 TILINTARKASTUKSEN JA SISÄISEN TARKASTUKSEN YHTEISTYÖ

#### 3.1 Yhteistyön luonne

Tilintarkastaja voi tilintarkastussuositus 610:n mukaan hyödyntää sisäistä tarkastusta tilintarkastuksessa (KHT-Media 2009, 534). Tilintarkastajalla ja sisäisellä tarkastuksella on kuitenkin erilaiset tavoitteet (Lind 2009, 42). Tilintarkastajan pääasiallisena tehtävänä on selvittää sisältyykö tilinpäätökseen olennaisia virheitä tai puutteita, kun taas sisäisen tarkastajan tehtävät määrittelee johto sen mukaan mitkä kohteet se kokee merkittävimmiksi. Tästä johtuen sisäinen tarkastaja ei pysty täysin toimimaan riippumattomasti, jota tilintarkastajalta kuitenkin vaaditaan. Näin ollen sisäinen tarkastus on osa tarkastuskohdetta, eikä ulkoinen tilintarkastaja voi siirtää osaa vastuuta lausunnostaan sisäiselle tarkastajalle. (KHT-Media 2009, 535)

Tilintarkastaja voi kuitenkin muuttaa tilintarkastustoimenpiteiden luonnetta ja ajoitusta sekä laajuutta, jos kokee sisäisen tarkastuksen olevan tehokasta. Tilintarkastaja ei voi kuitenkaan jättää tilintarkastustoimenpiteitä kokonaan pois. (KHT-Media 2009, 535)

Tilintarkastajan aikoessa hyödyntää sisäistä tarkastusta tulee sen arvioida sisäisen tarkastuksen toimintaa, laatua ja riittävyttä pystyäkseen suunnittelemaan tilintarkastustaan ja sisäisen tarkastuksen hyödyntämistä (Karinen et al. 2005, 41). Jos tilintarkastajaa aikoo hyödyntää sisäisen tarkastuksen tekemää työtä, tulee hänen perehtyä sisäisen tarkastuksen tilikautta koskevaan suunnitelmaan ja keskustella siitä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa sisäisen tarkastuksen kanssa, jotta voidaan sopia sisäisen tarkastuksen kanssa muun muassa tarkastustoimenpiteiden ajoituksesta, kattavuudesta, olennaisuustasosta, otosten valintamenettelystä, dokumentoinnista ja raportoinnista. (Lahtinen 2011, 32) Tilintarkastaja vastaa itse täysin antamastaan tilintarkastuslausunnosta ja tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, laajuudesta sekä ajoituksesta, vaikka hän hyödyntäisi sisäistä tarkastusta (KHT-Media 2009, 534).

Hyödyntämällä sisäistä tarkastusta voidaan välttää päällekkäistä työtä, sillä monissa organisaatioissa sisäinen tarkastus ja tilintarkastaja tarkastavat osittain päällekkäisiä toimintoja (Lahtinen 2011, 33; Schneider 2009, 42). Sisäisellä tarkastuksella on myös yleensä parempi tietämys organisaation menettelytavoista, toimintaperiaatteista ja liiketoimintaympäristöstä kuin tilintarkastajalla. Tämän takia tilintarkastaja voi usein hyötyä sisäisestä tarkastuksesta. Tilintarkastajan tulee sovittaa yhteen sisäisen tarkastuksen hyödyntämisen edut ja riippumattomuus sekä todenmukaisuus, jotka ovat tilintarkastajalle määritetty. (Schneider 2009, 42)

Yhteistyön avulla pystytään paremmin löytämään yrityksen ongelma-alueet ja riskipisteet sekä pystytään kehittämään niitä entistä paremmiksi, kun asioita pystytään tarkastelemaan kahdesta erilaisesta näkökulmasta. Kun käytettävissä olevat resurssit ja työ kohdistetaan ja suunnitellaan hyvin, pystytään välttämään turhaa päällekkäistä työtä ja tehostamaan tarkastustoimintaa. (Lahtinen 2011, 33) Tilintarkastajan ja sisäisen tarkastajan välinen yhteistyö on tehokkaampaa, jos tilikauden aikana pidetään sopivin väliajoin kokouksia (KHT-Media 2009, 536). Sisäinen tarkastus onkin velvollinen ilmoittamaan tilintarkastajalle merkittävistä havainnoista ja antamaan hänelle sisäisen tarkastuksen raportit. Vastavuoroisesti tilintarkastaja on myös velvollinen informoimaan sisäistä tarkastusta merkittävistä havainnoista. (Lahtinen 2011, 32)

### **3.2 Yhteistyö tilintarkastusprosessin eri vaiheissa**

Tilintarkastaja pyrkii ISA-standardeja noudattamalla keräämään tilintarkastusprosessissa riittävän määrän relevanttia tilintarkastusevidenssiä kyetäkseen varmistumaan toimivan johdon tilinpäätöksen laadinnassa käyttämien kannanottojen asianmukaisuudesta. Tilintarkastusevidenssiä kerätään koko tilintarkastusprosessin aikana. Tilintarkastusprosessin voidaan nähdä koostuvan suunnittelusta, toteutuksesta ja päättämisestä. (Halonen et al. 2009, 53–54) Tilintarkastaja voi pääsääntöisesti hyödyntää sisäistä tarkastusta näissä tilintarkastusprosessin vaiheissa kolmella tavalla: se voi hyödyntää sisäisen tarkastuksen toimintoa osana yhtiön yleistä sisäistä valvontajärjestelmää, sisäisen

tarkastuksen tekemää sisäisten kontrollien testausta, kirjanpidon testausta ja liiketoimien testausta sekä se voi käyttää sisäisiä tarkastajia suoraan avustamaan prosessien tarkastuksessa. (Schneider 2009, 42–45)

Kun tilintarkastaja käyttää sisäisiä tarkastajia suorina avustajina, tilintarkastaja nimenomaisesti pyytää sisäisen tarkastajan suorittamaan jotakin tiettyä osaa tilintarkastajan työstä. Tilintarkastajat kuitenkin itse suunnittelevat sen luonteen, ajoituksen ja laajuuden. (Schneider 2009, 42–45) Jos suoraa apua annetaan, tilintarkastajan tulee silti itse tarkastaa, arvioida ja testata sisäisen tarkastajien työtä siinä määrin mitä olosuhteet vaativat (AICPA 1991, AU § 322.27).

Sisäinen tarkastus ei kuitenkaan välttämättä vaikuta mitenkään tilintarkastuksen toimenpiteisiin, vaikka sisäinen tarkastus täyttäisi sen hyödyntämiseltä vaadittavat kriteerit. Tällaisessa tilanteessa saattaa olla, että sisäinen tarkastus on kohdistanut tarkastuksensa tarkoituksenmukaisuusasioihin tai sen tarkastuksen laadullisessa arvioinnissa on tullut esille merkittäviä puutteita sen toiminnasta tai toimintatavoista. (Lind 2009, 45) Näin ollen yhteistyötä ei voida tilintarkastusta edistävällä tavalla toteuttaa. Saattaa olla myös tehokkaampaa, että tilintarkastaja tekee itse työt eikä hyödynnä sisäisiä tarkastajia. Schneider (2009, 44) mukaan esimerkiksi analyyttisissä prosesseissa voi olla tehokkaampaa, että tilintarkastajan suorittaa ne itse, koska ne eivät ole kovinkaan aikaa vieviä.

### **3.2.1 Suunnitteluvaihe**

Suunnitteluvaihe voidaan nähdä riskien arvioimisena, sillä suurin osa sen työvaiheista liittyy ainakin jollain tavalla tarkastuskohteen ja tilintarkastuksen riskien arvioimiseen (Halonen et al. 2009, 53). Vaikka näistä suunnitteluvaiheista vastaavatkin toimeksiannosta vastuussa oleva henkilö ja muut toimeksiantotiimin avainjäsenet, tilintarkastaja voi hyödyntää sisäisen tarkastuksen näkemyksiä tarkastustoimenpiteistä (KHT-Media 2009, 293). Sisäisellä tarkastuksella on usein hyvä käsitys yrityksestä, joten tilintarkastajan yleensä kannattaa hyödyntää sisäisten tarkastajien näkemystä

tehtävistä tarkastustoimenpiteistä (Paul 1988, 289). Tilintarkastaja pystyy saamaan tietoa esimerkiksi sisäisen valvonnan rakenteesta ja tehokkuudesta laajemmin, jolloin se pystyy paremmin suunnittelemaan tehtävät tarkastustoimenpiteet (Halonen et al. 2009, 157).

Tämän takia tilintarkastajan tulisi jo suunnitteluvaiheessa alustavasti arvioida sisäistä tarkastusta ja kuinka sitä mahdollisesti voidaan hyödyntää tilintarkastusprosessissa (Karinen et al. 2005, 41–42). Näistä arvioinneista ja vaikutelmista tilintarkastajan on hyvä keskustella ylimmän johdon kanssa, jotta se saa paremman kuvan sisäisen tarkastuksen tasosta ja riippumattomuudesta sekä mahdollisista puutteista. Tämän avulla tilintarkastajan on helpompi arvioida missä määrin on mahdollista laatia yhteistä tarkastussuunnitelmaa sisäisen tarkastuksen kanssa. (Paul 1988, 289)

Suunnitteluvaiheessa tehtävien suunnittelutoimenpiteiden luonne ja laajuus vaihtelevat sen mukaan, miten suuri ja monimutkainen yhteisö on ja millaista aikaisempaa kokemusta tilintarkastajalla on yhteisöstä sekä millaisia muutoksia olosuhteissa tapahtuu tilintarkastustoimeksiannon aikana. Tilintarkastuksen suunnittelussa luodaan tilintarkastuksen kokonaisstrategia sekä laaditaan tilintarkastussuunnitelma tilintarkastusriskin alentamiseksi hyväksyttävän alhaiselle tasolle. (KHT-Media 2009, 293)

Tilintarkastuksen kokonaisstrategiassa määritellään laajasti toimeksiantoon liittyviä perusasioita ja luodaan pohjaa tilintarkastussuunnitelmaa varten (Halonen et al. 2009, 125). Tilintarkastussuunnitelmassa pyritään yksilöimään tarkemmin tarkastuskohteita laatimalla jokaiselle tarkastuskohteelle tilintarkastustoimenpiteiden luonne, ajoitus ja laajuus, jotta pystytään saamaan tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä tilintarkastusriskin alentamiseksi hyväksyttävän alhaiselle tasolle. Se sisältää myös kuvauksen suunniteltujen riskiarviointitoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta. Riskiarviointitoimenpiteiden avulla pyritään saamaan käsitys organisaatiosta ja sen toimintaympäristöstä sekä sisäisestä valvonnasta. Näillä tilintarkastustoimenpiteillä pyritään tunnistamaan



väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskit tilinpäätöstasolla ja kannanottotasolla sekä arvioimaan niitä. (KHT-Media 2009, 296–307)

Tilinpäätöstason riskit ovat riskejä, jotka liittyvät tilinpäätökseen kokonaisuutena ja mahdollisesti vaikuttavat useampaan kannanottoon (KHT-Media 2009, 224). Tällaisia olennaisen virheellisuuden riskejä saattaa aiheuttaa esimerkiksi puutteellinen sisäinen valvontaympäristö. Tämän tason riskit voivat luoda tilanteen, jossa tilinpäätös ei ole edes tarkastettavissa. Kannanottotasolla taas jaetaan tilinpäätöksen tarkastamiseen liittyvät työvaiheet pieniksi helposti hallittaviksi ja käsiteltäviksi osasiksi ja niiden pohjalta arvioidaan olennaisen virheellisuuden riskejä, jotta pystytään suunnittelemaan tarvittavat tilintarkastustoimenpiteet tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi. Kannanottotason riskit koostuvat muun muassa riskistä, että organisaation sisäinen valvonta ei estä tai havaitse ja korjaa ajoissa jotakin liiketapahtumien lajia, tilin saldoa tai tilinpäätöksessä esitettävää tietoa koskevassa kannanotossa mahdollisesti olevaa virheellisyyttä. (Halonen et al. 2009, 171–176)

### **3.2.2 Toteutusvaihe**

Toteutusvaiheessa kerätään määritetyillä tilintarkastustoimenpiteillä tilintarkastusevidenssiä, jolla pyritään tukemaan tilintarkastajan arviota alentuneesta kontrolliriskistä ja varmentamaan liiketapahtumien rahamäärällinen oikeellisuus (Halonen et al. 2009, 57). Kontrolliriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että organisaation sisäinen valvonta ei estä tai havaitse ja korjaa ajoissa olennaista virhettä tai puutetta, mikä saattaa vaarantaa tilinpäätöksen oikeellisuuden (KHT-Media 2009, 225). Tilintarkastajan arvioon alentuneesta kontrolliriskistä vaikuttaa tilinpäätöksen kannalta relevantit sisäiset kontrollit. Niitä testaamalla hän pyrkii saamaan tilintarkastusevidenssiä kontrolliriskin alentumisesta. Tämän kontrollitestauksen avulla tilintarkastaja arvioi, luottaako hän kyseisiin kontrolleihin vai tarvitseeko hänen tehdä lisää aineistotarkastustoimenpiteitä. (Halonen et al. 2009, 57 & 239) Sisäisen tarkastuksen tehtävänä on usein seurata organisaation kontrolleja ja

valvontaympäristöä (Wallace 1984a, 16). Tämän takia tilintarkastaja saa usein tärkeää tietoa sisäisiltä tarkastajilta, mitkä kontrollit toimivat ja mitkä eivät (AU § 322.13).

Tilintarkastusevidenssiä liiketapahtumien rahamääräisestä oikeellisuudesta saadaan suorittamalla liiketapahtumien aineistontarkastustoimenpiteitä (Halonen et al. 2009, 57). Usein nämä liiketapahtumat jaetaan liiketoimintaprosesseihin, joissa käsitellään yhdessä toisiaan lähellä olevia liiketapahtumia ja niiden lajeja sekä niihin liittyviä tilisaldoja. Tilintarkastuksen kannalta relevanteimmat liiketoimintaprosessit ovat myynti-, osto-, varasto-, palkka- sekä rahoitukseen liittyvät prosessit, joihin kuuluu lukuisa määrä alprosesseja. Näiden perusteella tilintarkastaja yleensä arvioi olennaisen virheellisyyden riskiä liiketapahtumissa. (Halonen et al. 2009, 270–271)

Näissä tarkastustoimenpiteissä tilintarkastaja voi hyödyntää sisäisen tarkastuksen jo tekemää työtä tai velvoittaa sisäiset tarkastajat tekemään tiettyjä toimenpiteitä suoraan hänen ohjeidensa mukaan. Tällöin tilintarkastajan tulee kuitenkin testata sisäisten tarkastajien tekemä työ. Tilintarkastaja voi testata sisäisten tarkastajien tekemää työtä, suorittamalla uudestaan prosesseja, joita sisäinen tarkastus on tehnyt tai tekemällä samankaltaisia prosesseja. Tällä tavalla tilintarkastaja pystyy arvioimaan tilien saldoja ja liiketapahtumien oikeellisuutta. (AICPA, 1991, AU § 322.26) Jos sisäisten tarkastajien käyttämät menetelmät ovat tilintarkastajalle tuttuja, sitä suuremmin ja tehokkaammin sisäisten tarkastajien tekemän työn vahvistus voi tapahtua. Tilintarkastajien halutessa varmistaa, että tulokset eivät ole toimenpidekohtaista tulisi heidän käyttää erilaisia prosesseja kuin sisäinen tarkastus. (Schneider 2009, 46)

Liiketoimintaprosessien aineistontarkastustoimenpiteet koostuvat analyyttisistä aineistontarkastustoimenpiteistä ja yksittäisten tapahtumien testaamisesta. Analyttisillä toimenpiteillä vertaillaan erilaisten tunnuslukujen avulla tarkastettavan yrityksen taloudellista informaatiota aikaisempien tilikausien vertailukelpoiseen informaatioon. Yksittäisten tapahtumien tarkistamisessa taas tutkitaan asiakirjoja ja dokumentteja. Nämä tarkastustoimenpiteet kohdistuvat muun muassa liiketapahtumien lajeihin, tilien saldoihin, tilinpäätöksessä esitettäviin tietoihin ja

omaisuuserien inventointiin sekä ulkopuolisiin vahvistuksiin. (Halonen et al. 2009, 251–256)

Ulkopuolisia vahvistuksia voidaan käyttää muun muassa myyntisaamisten saldojen ja ehtojen vahvistamisessa (Halonen et al. 2009, 246). Tilintarkastaja voi hyödyntää sisäisen tarkastuksen tekemiä myyntisaamisten vahvistuksia ja näin vähentää tekemiään vahvistuksia. Tämän lisäksi sisäisen tarkastuksen tekemien myyntisaamisten vahvistuksien hyödyntäminen vähentää päällekkäisiä vahvistuksia, jotka saattavat vaikuttaa negatiivisesti asiakassuhteisiin. (Schneider 2009, 43–46) Usein tilintarkastajat käyttävät sisäisiä tarkastajia myös tarkastamaan tilien saldoja (Ward et al. 1980, 65). Ulkopuolisten vahvistuksien ja tilien saldojen tarkastamisen lisäksi sisäinen tarkastus voi auttaa tilintarkastajaa myös avustamalla fyysisen varaston inventaariossa, asiakassuhteiden vahvistamisissa ja palkanmaksujen testauksessa sekä tilien saldojen testauksessa (Wallace 1984a, 16). Vaikka tilintarkastajat voivat hyödyntää sekä sisäisten tarkastajien tekemää kontrollien testausta ja aineistotarkastusta, tutkimuksien mukaan tilintarkastajat kuitenkin mieluummin hyödyntävät sisäisten tarkastajien tekemää kontrollien testausta (Munro & Stewart 2011, 473).

### 3.2.3 Päättämisvaihe

Tilintarkastusprosessin viimeisessä vaiheessa arvioidaan kerättyä tilintarkastusevidenssiä ja päätetään, onko sitä riittävästi ja onko se tarkoituksen mukaista, jotta tilinpäätöksessä olevan olennaisen virheellisyyden riski on hyväksyttävän alhaisella tasolla. Tilintarkastusevidenssin kumuloituvuuden takia tilintarkastajan tulee ottaa tässä loppuarvioissa huomioon kaikki tilintarkastuksen aikaisemmissa vaiheissa hankittu tilintarkastusevidenssi. (Halonen et al. 2009, 59) Sisäinen tarkastus voi mahdollisesti auttaa tässä arvioinnissa ja kertoa jos se on tehnyt jotain uusia havaintoja, jotka vaatisivat lisää tarkastustoimenpiteitä. Halonen et al. (2009, 59) mukaan kun kaikki tarkastustoimenpiteet on suoritettu loppuun ja niiden perusteella tehty johtopäätökset, tilintarkastaja raportoi tarkastushavainnot hallintoelimille ja viimeistelee tilintarkastuskertomuksen.

### 3.3 Yhteistyöhön vaikuttavat tekijät

Tilintarkastajan aikoessa hyödyntää sisäisten tarkastajien tekemää työtä, tulee sen arvioida ja testata sisäistä tarkastusta, jotta voidaan varmistaa työn laatu ja riittävyys. Tilintarkastajan tekemää arvioita sisäisen tarkastuksen työstä ja testaamisen avulla saatua varmuutta sen tarvittavasta laadusta sekä sen riittävää tasoa ja asianmukaisuutta, voidaan pitää lähtökohtana toimivalle yhteistyölle. (Karinen et al. 2005, 41–42).

Jotta tilintarkastaja voi saada käsityksen, onko sisäisen tarkastus laadukasta ja voidaanko sitä hyödyntää, on tilintarkastajan arvioitava sen luotettavuutta pätevyyden, objektiivisuuden ja suoritettun työn näkökulmista (Lahtinen 2011, 31). Tämän käsityksen muodostamiseen olisi tilintarkastajan hyvä saada sisäisen tarkastuksen toteutuksen suunnitelma, joka osoittaa sisäisen tarkastuksen luonteen, ajoituksen ja laajuuden periodin ajalle. Lisäksi, oppiakseen kuinka sisäinen tarkastuksen toiminto edistää yleiskontrollien ympäristöä, tilintarkastajien pitäisi kysellä sisäisen tarkastuksen asemasta organisaatiossa ja sen kyvystä päästä rajattomasti organisaation dokumentteihin ja henkilökuntaa koskeviin tietoihin. (Schneider 2009, 43)

#### *Objektiivisuus*

Tilintarkastajan arvioidessa sisäisen tarkastuksen luotettavuutta objektiivisuuden näkökulmasta, hän arvioi sen asemaa organisaatiossa ja aseman vaikutusta sen kykyyn olla puolueeton (KHT-Media 2009, 535). Sisäisen tarkastuksen toiminnon asema organisaatiossa on olennainen osa tilintarkastajan tekemää objektiivisuuden arviointia, sillä se vaikuttaa sisäisen tarkastajan riippumattomuuteen. Jotta tilintarkastaja voisi luottaa sisäiseen tarkastukseen, tulisi sisäisen tarkastuksen toiminnon olla organisaationaalisesti riippumaton ja sen tulisi raportoida toiminnallisesti sekä hallinnollisesti tarpeeksi korkealle tasolle organisaatiossa. Ideaalitulanteessa sisäinen tarkastus raportoi toiminnallisesti tarkastusvaliokunnalle ja

hallinnollisesti toimitusjohtajalle. (Schneider 2009, 43) Sisäisen tarkastuksen tulee myös pystyä kommunikoimaan täysin vapaasti tilintarkastajan kanssa eikä johdon tule asettaa rajoituksia sisäiselle tarkastukselle (KHT-Media 2009, 535). Tällöin tilintarkastaja voi varmistua, että tarkastustoimenpiteisiin ei tule kohtuutonta painetta johdon suunnasta ja sen kanssa tehdään mahdollisesti yhteistyötä (Schneider 2009, 43). Munro et al. (2011, 477) tutkimuksen mukaan mitä riippumattomampi sisäinen tarkastus on, sitä herkemmin tilintarkastaja tekee yhteistyötä sisäisen tarkastuksen kanssa ja hyödyntää heidän tekemää työtä.

### *Pätevyys*

Kun tilintarkastaja arvio sisäistä tarkastusta pätevyyden näkökulmasta, tilintarkastaja arvioi sisäisten tarkastajien yleistä kelpoisuutta. Tällöin tilintarkastaja arvioi, millainen koulutustausta sisäisillä tarkastajilla on, onko heillä mahdollisesti ammattitutkinto vai millainen koulutustausta. Tilintarkastaja kiinnittää myös huomiota siihen, miten sisäisten tarkastajien osaamisesta pidetään huolta. Kannustetaanko heitä jatkokoulutusmahdollisuuksiin ja miten näihin koulutusohjelmiin osallistutaan. Tilintarkastaja voi syventää myös käsitystään sisäisten tarkastajien pätevyydestä tutkimalla sisäisten tarkastajien ammatillista kokemusta. Tätä hän pyrkii arvioimaan sisäisten tarkastajien yritys- ja toimialatuntemuksen sekä tarkastusalan tuntemuksen kautta. Tilintarkastaja voi mahdollisesti kiinnittää huomiota myös siihen, miten sisäisiä tarkastajia ohjataan ja valvotaan organisaatiossa. (Karinen et al. 2005, 43)

### *Sisäisen tarkastajan tekemä työ*

Sisäisen tarkastuksen luotettavuuden arvioinnissa tilintarkastaja arvioi myös sisäisen tarkastajan aikaisemman toiminnan laajuutta ja huolellisuutta (KHT-Media 2009, 536). Jotta tilintarkastaja voi pitää sisäisen tarkastuksen aikaisempaa toimintaa laadukkaana, on sisäisen tarkastuksen aikaisemmin tehdyn työn oltava hyvin suunniteltua, valvottua ja dokumentoitua. Sisäisen tarkastuksen suorittaman työn

arvioinnissa tilintarkastaja voi käyttää apunaan sisäisen tarkastuksen tarkastuskäsikirjoja, työohjelmia ja työpapereita. (Lahtinen 2011, 32)

Siihen mitkä tekijät vaikuttavat eniten tilintarkastajien arvioon sisäisen tarkastuksen toiminnosta, on tutkittu melko paljon. Schneider (1984, 658) tutki, miten tilintarkastajat painottavat objektiivisuutta, pätevyyttä ja sisäisen tarkastuksen tekemää työtä arvioidessaan sisäisen tarkastuksen toimintoa. Nämä kriteerit perustuivat AICPA:n sisäistä tarkastusta koskevaan lausuntoon. Tutkimuksen tutkittavat koostuivat 18 korkeassa asemassa olevasta tilintarkastajasta, jotka työskentelivät sisäisen tarkastuksen kanssa (Schneider 1984, 658). Schneiderin (1984, 676) tutkimuksen perusteella tilintarkastajien arvioon sisäisen tarkastuksen toiminnosta nähtiin vaikuttavan eniten sisäisen tarkastuksen suorittama työ. Tämän jälkeen merkittävämmäksi tekijäksi nähtiin sisäisten tarkastajien pätevyys ja objektiivisuus nähtiin vähiten merkittävänä.

Schneider sai myös vuotta myöhemmin samankaltaisia tuloksia. Schneider (1985, 919) tutkimuksen mukaan pätevyyttä ja sisäisen tarkastajan aikaisemmin tekemää työtä pidettiin yhtä merkittävänä. Tämä erosi Schneiderin aikaisemmasta tutkimuksesta, jossa sisäisen aikaisemmin tekemää työtä nähtiin merkittävimäksi. Objektiivisuus nähtiin kuitenkin tässäkin tutkimuksessa vähemmän merkittäväksi. Schneiderin (1984 & 1985) tuloksia tukee Haronin et. al. (2004, 1156) tekemä tutkimus, jossa myös arvioitiin pätevyyden, objektiivisuuden ja sisäisen tarkastajan aikaisemmin tekemän työn vaikutuksia tilintarkastajan tekemään arviointiin sisäisestä tarkastuksesta. Tutkimuksessa nähtiin sisäisen tarkastuksen aikaisemmin suoritettu työ ja pätevyys merkittävimiksi tekijöiksi. Tutkimustuloksien mukaan objektiivisuutta ei kuitenkaan tässäkään pidetty merkittävänä.

Näiden aikaisempien tutkimuksien kanssa ristiriitaisia tuloksia on saanut Brown (1983, 451). Hänen tutkimuksiensa mukaan sisäisen tarkastuksen tekemä työ nähtiin tärkeimmäksi tekijäksi. Objektiivisuus nähtiin kuitenkin tärkeämmäksi kuin pätevyys. Schneider (1984, 676) mukaan tämä johtui pätevyyden erilaisesta määrittelystä.

Maletta (1993, 508) on myös saanut eriäviä tuloksia Schneider (1984 & 1985) ja Haronin et. al. (2004) kanssa. Hänen tutkimuksessa objektiivisuus koettiin sekä pätevyyttä että suoritettua työtä tärkeämmäksi tekijäksi.

Näiden tekijöiden lisäksi yhteistyön määrään saattaa vaikuttaa myös se, jos tilintarkastajat eivät huolehdi, että niiden asiakkaiden sisäisiä tarkastajia kohdellaan asianmukaisesti (Schneider 2009, 49). Sisäiset tarkastajat eivät saa kokea olevansa alempi arvoisempia, vaan tehtävien pitäisi olla määritelty asianmukaisesti yksilön vastuun mukaisesti ja yrityksen sisäisen tarkastuksen henkilökuntaa tulisi kohdella samalla tavalla, kun se olisi osa tilintarkastuksen henkilökuntaa (Taylor, Peden & Welch, 1997, 37).

Sisäiset tarkastajat saattavat olla myös tyytymättömiä päällekkäiseen toimintaan, sillä välillä sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen tiimit saattavat tarkastaa samoja paikkoja samaan aikaan ja pääosin samoilla tarkastusmenetelmillä. Tämä saattaa vaikuttaa sisäisten tarkastajien yhteistyöhalukkuuteen. Tarkastuksien yhteensovittamista voidaan kuitenkin edistää sillä, että sisäiset ja tilintarkastajat käyttävät samankaltaisia tarkastusmenetelmiä, sisäisen valvonnan dokumentointia, ja valmisteluasiakirja tekniikoita. Tarkastusvaliokunta voi myös helpottaa sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen koordinoitua, sillä se valvoo usein näiden molempien työtä. (Schneider 2009, 49–50) Munro et al. (2011, 473) tutkimuksen mukaan tilintarkastajat hyödyntävätkin sisäisen tarkastuksen tekemää työtä herkemmin, jos sillä on vahva raportointisuhde tarkastusvaliokunnan kanssa. Heidän tutkimustulokset osoittivat myös, että kontrolliriskillä on vaikutusta yhteistyön määrään.

### **3.4 Yhteistyön vaikutus tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin**

Tilintarkastuksen laajuus riippuu tarkastettavan yrityksen laajuudesta ja laadusta. Tilintarkastuksen laajuuden määrittely on ensisijaisesti annettu tilintarkastajalle. Laajuuden määrittelyssä tilintarkastaja ottaa huomioon tarkastuksen aikana tehdyt havainnot muun muassa kirjanpidon luotettavuudesta, kontrollijärjestelmän

asianmukaisuudesta ja mahdollisen sisäisen tarkastuksen olemassaolon ja laajuuden. (Vahtera 1986, 26)

Siitä kuinka sisäisen tarkastuksen mukanaolo tilintarkastusprosessissa vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin, on tutkimuksissa saatu erilaisia tuloksia. Sisäisen tarkastuksen mukanaolon on nähty sekä lisäävän että vähentävän tilintarkastajan työmäärää ja tilintarkastuspalkkioita. (Goodwin-Stewart et al. 2006, 388; Schneider 1985, 919; Margheim 1986, 194; Felix et al. 2001, 530) Tilintarkastajan työmäärän kasvun voidaan nähdä johtuvan sisäisen tarkastuksen tai tarkastusvaliokunnan vaatimuksesta saada laadukkaampaa tilintarkastusta. Tästä johtuen myös tilintarkastuspalkkiotkin kasvavat, sillä toistuvat tarkastusvaliokunnan tapaamiset nostavat tilintarkastuspalkkioita. (Goodwin-Stewart et al. 2006, 388) Mahbub, Mohammed & Haniffa (2011, 165) tutkimuksessa saatiin myös samansuuntaisia tuloksia kuin, mitä Goodwin-Stewart et al. (2006, 388) saivat. Heidän tutkimuksensa mukaan juuri tarkastusvaliokunnan vaatima parempi laatu tilintarkastuksessa nostaa tilintarkastuspalkkioita.

Toisaalta tilintarkastuspalkkiot voivat myös pienentyä, jos sisäisen tarkastuksen jo tekemää työtä voidaan käyttää hyväksi, sillä muuten organisaatio joutuisi maksamaan tilintarkastajalle näistä töistä (Wallace 1984b). Sisäisen tarkastuksen hyödyntäminen on helpompaa ja halvempaa, kun sisäinen tarkastaja ja tilintarkastaja koordinoivat toimiaan (Schneider 2009, 48). Sillä sisäisten tarkastajien tekemä työ maksaa yritykselle vähemmän kuin tilintarkastaja. Wallace (1984a, 16) tutkimuksen mukaan sisäisen tarkastuksen tekemä työ ilman työnjohdon ja esimiehien palkkoja maksaa keskimäärin 18 dollaria kun taas juniori tilintarkastajan 25–35 dollaria. Palkkioissa on siis merkittävä ero. Sisäiset tarkastajat voivat muun muassa alentaa tilintarkastusmaksuja parantamalla kirjanpidon kontrolleja ja tekemällä tarkastustyötä, jota tilintarkastaja voi hyödyntää. Erityisesti sisäisen tarkastuksen osallistuminen tilinpäätöksen tarkastukseen vähentää tilintarkastuspalkkioita (Felix et al. 2001, 530).

Felix et al. (2001, 514) tutkimuksen mukaan sisäisen tarkastuksen suorittaessa noin 27 % tilinpäätöksen tarkastuksesta tilintarkastuspalkkiot vähenevät 18 %. Wallace (1984b) mukaan tarkastuspalkkioiden väheneminen voi olla myös seurausta



alemmasta arviosta tilintarkastusriskistä, mikä johtuu sisäisen tarkastuksen osallistumisesta sisäiseen valvonnan tarkastukseen. Organisaatiot, joissa on laaja sisäinen tarkastus, ovat myös yleensä sitoutuneet kokonaisvaltaiseen sisäiseen valvontaan (Goodwin-Stewart et al. 2006, 401). Tämä saattaa myös omalta osaltaan vaikuttaa tilintarkastuskustannuksien vähenemiseen.

Felix et al. (2001) tutkimustuloksia tukee Wallacen (1984a, 16) tekemä tutkimus, jonka mukaan sisäisen tarkastuksella pystyttiin alentamaan keskimäärin tilintarkastuspalkkioita 10 %. Tämä on erittäin merkittävä summa säästöä yritykselle, sillä tutkimuksessa olevat yritykset olivat kooltaan suuria. Myös Schneiderin (2009, 42) mukaan sisäisen tarkastuksen työllä on pystytty vähentämään tilintarkastuspalkkioita. Sisäisen tarkastuksen panos voi siis tuoda tulokseksi vähentyneet tilintarkastuksen kustannukset, kun sisäisen tarkastuksen laatuun investoidaan sekä helpotetaan yhteistyötä sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välillä. Organisaatioiden investointeja sisäiseen tarkastukseen tehdäänkin yleensä sen takia, että koko yrityksen tarkastuskustannukset pienenisivät (Felix et al. 2001, 530).

Margheim (1986, 194) mukaan myös tilintarkastajien työmäärää pystytään vähentämään, jos sisäiset tarkastajat ovat päteviä ja suoriutuvat työstään hyvin. Schneiderin (1985, 916) tutkimustulokset ovat samansuuntaisia. Hänen mukaan tilintarkastajien työmäärä vähenee keskimäärin 38 %, jos tilintarkastaja pystyy hyödyntämään sisäistä tarkastusta. Tilintarkastuksen määrään on myös nähty vaikuttavan yrityksen toimiala ja tilintarkastajan asema tilintarkastusyhteisössä. Näiden tutkimustulosten mukaan teollisuusalalla sisäisen tarkastuksen avulla ei pystytä alentamaan tilintarkastuksen määrää eikä tilintarkastuspalkkioita. Rahoitusalalla kuitenkin sisäisellä tarkastuksella voidaan mahdollisesti vähentää alemman tason tilintarkastajien työmäärää, mutta korkeamman tason tilintarkastajien työmäärä kasvaa kuitenkin tällöin. (Stein et al. 1994, 128) Tällöin kokeneempien tilintarkastajien on keskityttävä yhä enemmän sisäisen tarkastuksen luotettavuuden arviointiin ja näin ollen heidän työmääränsä kasvaa (Lahtinen 2011, 33). Tarkastuspalkkioiden ja määrän lisäksi sisäisen tarkastuksen avulla pystytään vähentämään tilintarkastajan käyntejä paikan päällä. Wallace (1984a, 16) tutkimuksen

mukaan sisäisen tarkastuksen avulla pystyttiin vähentämään tilintarkastajan käyntejä 17,5 %.

## **4 EMPIIRIA**

### **4.1 Tutkimuksen kuvaus**

Tutkimuksen empiirinen osio toteutettiin kvalitatiivisena. Aineisto kerättiin puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin eikä valmiita vastausvaihtoehtoja käytetä (Eskola & Suoranta 2008, 86). Tavoitteena oli selvittää konkreettisella tasolla, miten sisäisen tarkastuksen mukanaolo vaikuttaa tilintarkastuksen eri vaiheissa ja mitkä tekijät tähän yhteistyön määrään vaikuttavat sekä miten yhteistyö mahdollisesti vaikuttaa tilintarkastuspalkkioihin ja tilintarkastuksen määrään.

Aikaisemmat tutkimukset aiheesta ovat keskittyneet tutkimaan kvantitatiivisin menetelmin tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen yhteistyötä. Kyseisissä tutkimuksissa on saatu eriäviä tuloksia ja tämän takia tässä tutkimuksessa on pyritty kvalitatiivisin menetelmin selvittämään tätä yhteistyötä. Haastattelulomakkeen kysymykset jaettiin viiteen eri teemaan. Teemoissa käsiteltiin yhteistyön luonnetta, yhteistyön vaikutusta tilintarkastukseen, sisäisen tarkastuksen roolia tilintarkastuksessa ja sisäisen tarkastuksen laatua Suomessa sekä muita mahdollisia tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa yhteistyöhön. Kysymyksiä oli yhteensä 16 ja kaikki niistä olivat avoimia kysymyksiä, joihin haastateltavat saivat vastata vapaasti.

Tutkimuksen aineistoa lähdettiin keräämään lähettämällä sähköpostin välityksellä haastattelulomake 30 KHT-tilintarkastajalle. Nämä KHT-tilintarkastajat valittiin Kauppakamarin asiantuntijahaun avulla. Haastattelulomakkeet kohdistettiin eri tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajille, jotta aineistosta nousisi mahdollisesti useampia näkökulmia. Nämä tilintarkastusyhteisöt ovat Suomessa toimivia suuria tilintarkastusyhteisöjä. Vastausprosentti haastattelulomakkeisiin oli 0 %. Tämän

jälkeen samoja tilintarkastajia lähestyttiin puhelimitse ja saatiin neljä vastausta. Tällöin vastausprosentiksi muodostui 13 %. Näitä neljää haastateltavaa kuvataan kirjaimin A, B, C ja D.

Haastateltava A on partnerina isossa tilintarkastusyhteisössä Suomessa ja toiminut KHT-tilintarkastajana jo lähes 30 vuotta. Hän on myös toiminut sisäisenä tarkastajana kaksi ja puoli vuotta. Hänellä on kaikenlaisia asiakkaita niin isoja pörssiyhtiöitä kuin pieniä perheyrityksiäkin sekä kaikkea siltä väliltä. Haastateltava B:n tyypilliset asiakkaat ovat pieniä ja keskisuuria teollisuusyrityksiä sekä paikallisia osuuspankkeja. Haastateltava C taas toimii aluetoimiston johtajana. Hänen asiakkainaan on tyypillisesti liiketoimintaa harjoittavia pieniä ja keskisuuria yrityksiä. Tämän lisäksi hänellä on myös asiakkaina säätiöitä, yhdistyksiä, asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöitä. Haastateltava D:n asiakkaat koostuvat erikokoisista teollisista yrityksistä sekä palveluyrityksistä. Tämän lisäksi hän tarkastaa myös seurakuntia ja seurakuntayhtymiä sekä kunnan omistamia osakeyhtiöitä. Aikaisemmin hän on myös tarkastanut muutamia kuntia.

## **4.2 Yhteistyön luonne**

Haastattelujen lähtökohtana oli, että tilintarkastaja voi tilintarkastussuositus 610:n mukaisesti hyödyntää sisäistä tarkastusta tilintarkastuksessaan. Tilintarkastaja voi hyödyntää sisäisen tarkastuksen tekemää työtä tai käyttää sisäisiä tarkastajia avustajina tilintarkastusprosessin eri vaiheissa. Haastatteluiden pohjalta voidaan todeta, että sisäisen tarkastuksen kanssa tehtävän yhteistyön määrä ja luonne vaihtelevat paljon eri haastateltavien kohdalla. Osa haastateltavista tekee sisäisen tarkastuksen kanssa yhteistyötä kaikissa niissä yhtiöissä, joissa on sisäisen tarkastuksen toiminto (Haastattelu A). Kun taas joillekin yhteistyöllä on pienempi painoarvo tilintarkastuksessa (Haastattelu C). Yhteistyön merkityksen eroa voidaan mahdollisesti selittää tyypillisten asiakkaiden luonteella. A:lla on kaikenlaisia asiakkaita kun taas C:n asiakkaat keskittyvät enemmän PK-sektorin yrityksiin, joilla sisäisen tarkastuksen toimintoa ei välttämättä ole. Yhteistyö painottuu isojen

organisaatioiden ja kuntien sisäisten tarkastajien kanssa tehtävään yhteistyöhön eikä niinkään PK-yrityksien (Haastattelu D).

Sisäisen tarkastuksen tekemää työtä pyritään hyödyntämään tilintarkastuksessa (A, B & C). Yhteistyötä tehdään joissakin prosesseissa hyvinkin paljon. Siihen kuinka paljon pystytään tekemään yhteistyötä vaikuttaa kuitenkin vahvasti se, miten arvioidaan sisäisen tarkastuksen laatu ja luotetaanko sisäisten tarkastajien työhön (Haastattelu B). Jos sisäinen tarkastus on hyvin organisoitu ja toiminta on systemaattista, voidaan saada joiltakin osin tilintarkastusevidenssiä sisäisen tarkastuksen suorittamasta työstä (Haastateltava C). Sisäisten tarkastajien raportteja käytetään myös tilintarkastuksen suunnittelussa ja toteutuksessa luomaan kuvaa tarkastettavasta kohteesta (Haastattelu D).

Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan käytä sisäisiä tarkastajia avustajina (Haastattelu A, B, C & D). Sisäisten tarkastajien avustajana olemiseen liittyy käytännön ongelmia, mitkä vaikeuttavat sen hyödyntämistä. Näitä ongelmia ovat muun muassa tilintarkastajien liian kehittyneet tarkastusohjelmat, joita sisäinen tarkastaja ei osaa käyttää. Tämän lisäksi jokaisella työvaiheella on aina etukäteen määrätyt tavoitteet, joihin tarkastustoimenpiteillä pyritään eikä sisäinen tarkastaja usein tunne näitä. (Haastattelu A) Tilintarkastajat ovat tiintarkastussuosituksen 610 mukaan vastuussa yksin tilintarkastuksen luotettavuudesta ja tilintarkastajalta vaaditaan riippumattomuutta tarkastuskohteesta. Tämä riippumattomuusvaatimus vaikuttaa haastateltava A:n mukaan myös tilintarkastajien halukkuuteen käyttää sisäisiä tarkastajia avustajinaan. Sisäinen tarkastus on osana tarkastuskohdetta eikä näin ollen se pysty täysin olemaan riippumaton. Tämän takia tilintarkastussuositus 610:n mukaisesti tilintarkastajan tulee tarkastaa sisäisten tarkastajien avustajana tekemä työ. Näin ollen mahdollisesti useissa tilanteissa tilintarkastajan on helpompi itse toteuttaa tehtävät, joissa sisäinen tarkastaja voisi avustaa.

### **4.3 Yhteistyö tilintarkastuksen eri vaiheissa**

Suunnitteluvaiheessa kartoitetaan sisäisen tarkastuksen roolia ja tutustutaan sisäisen tarkastajan vuosisuunnitelmaan sekä arvioidaan voidaanko sisäistä tarkastusta

hyödyntää (Haastattelu A & C). Jos sisäisen tarkastuksen raportit ovat käytettävissä, sisäisen tarkastuksen havainnot otetaan huomioon suunnitteluvaiheessa. Tällöin saatetaan tehdä joitakin lisätarkastustoimenpiteitä sisäisen tarkastajan huomaamiin merkittäviin havaintoihin liittyen, jos ne ovat tilintarkastuksen kannalta olennaisia (Haastattelu D). Haastateltava C:n mukaan osana tilintarkastajan riskiarviointia sisäistä tarkastusta haastatellaan sekä käydään läpi heidän viimeaikainen raportointi / havainnot. Suunnitteluvaiheessa tilintarkastaja katsoo, että kaikki tarkastusalueet tulevat tarkastetuksi ja että pystytään mahdollisimman tehokkaasti vähentämään päällekkäistä työtä (Haastattelu A).

Toteuttamisvaiheessa käydään läpi sisäisen tarkastuksen suorittama työ niiltä osin kuin sitä päätettiin hyödyntää. Sisäisen tarkastajan tekemän työn laatu ja siitä saatavan evidenssin laatu ja määrä arvioidaan, jonka jälkeen suoritetaan mahdollisesti omia täydentäviä toimenpiteitä. (Haastattelu C) Haastateltava D:n mukaan sisäistä tarkastusta käytetään hyödyksi sisäisen kontrolliympäristön tason selvittämisessä. Haastateltavien A ja B mukaan sisäisten tarkastajien tekemää työn hyödyntäminen taas keskittyy prosessien ja kontrollien läpikäyntiin. Erityisesti A:n mukaan pankin antolainaprosessissa sisäisen tarkastajan tekemällä työllä on merkittävä rooli. Sisäistä tarkastusta käytetään myös aineistontarkastustoimenpiteissä kuten tositetarkastuksissa, hyväksynnöissä ja inventaarioissa (Haastattelu C). Päätämisyvaiheessa haastatellaan sisäistä tarkastajaa sekä käydään läpi heidän viimeisimmät raportit/havainnot sen selvittämiseksi, onko tullut esille muita seikkoja joiden osalta tulisi vielä suorittaa tarkastustoimenpiteitä (Haastattelu C & D).

#### **4.4 Yhteistyöhön vaikuttavat tekijät**

Yhteistyöhön vaikuttaa pitkälti sisäisen tarkastuksen laadun arviointi (Haastattelu C). Tilintarkastussuosituksessa 610 ohjeistetaan myös sisäisen tarkastuksen laadun arvioinnista. Tilintarkastajien tulisi käyttää tätä apuna muodostaessaan käsitystä sisäisestä tarkastuksesta. Haastateltavat pitkälti arvioivatkin sisäisen tarkastuksen laatua tilintarkastussuosituksissa esitetyn ohjeistuksen perusteella. Haastateltava A piti tärkeänä sisäisen tarkastuksen arvioinnissa sitä, kuinka tarkasti sisäiset tarkastajat noudattavat sisäisten tarkastajien kansainvälisiä ohjeita. Hänen mukaansa, jos

sisäinen tarkastus ei noudata näitä ohjeistuksia vaan toimivat omin päin, saattaa olla erittäin vaikeaa arvioida sen laatua. Tämän takia sisäistä tarkastusta ei hyödynnetä tällaisissa tilanteista yhtä herkästi (Haastattelu A). Sisäisten tarkastajien koulutustason nähtiin myös olevan merkittävä tekijä luottamuspäätöksen tekemiseen. Erityisesti sisäisten tarkastajien ollessa sertifioituja, pystytään saamaan laadukkaampaa tarkastusevidenssiä. (Haastattelu A & B) Tällöin sisäisen tarkastuksen voidaan olettaa olevan siis pätevämpää ja sitä pystytään paremmin hyödyntämään.

Luotettavuuden arviointiin vaikuttaa myös organisaation koko (Haastattelu B). Isoissa organisaatioissa on mahdollisesti enemmän resursseja ja osaamista ylläpitää laadukasta sisäisen tarkastuksen toimintoa. Organisaation johdon on myös vaikeampaa täyttää valvontavelvollisuuttaan isoissa organisaatioissa, joten sisäisen tarkastuksen toiminto on niissä yleisempää. Usein myös isoissa organisaatioissa omistajat vaativat johdolta erityisen laadukasta valvontaa. Sisäisen tarkastuksen asema organisaatiossa nähtiin myös tärkeäksi (Haastattelu C).

Se miten sisäiset tarkastajat kommunikoivat tarkastettavien kohteiden kanssa, vaikuttaa olennaisesti käsityksen muodostamiseen sisäisestä tarkastuksesta ja näin ollen yhteistyöhön. Sisäisten tarkastajien eristäytyessä ei voida saavuttaa haluttuja tavoitteita eikä näin ollen sisäistä tarkastusta pystytä hyödyntämään halutulla tavalla. (Haastattelu A) Aikaisemmat kokemukset sisäisen tarkastuksen toiminnasta otetaan myös huomioon laadun arvioinnissa. Sitä millä tavalla sisäinen tarkastus on suunnitellut, toteuttanut ja dokumentoinut tarkastustyönsä, pidetään merkittävänä tekijänä luottamuksen syntymiseen (Haastattelu C). Tilintarkastajien laadun arviointiin vaikuttaa myös, mitä tarkastusmenetelmiä sisäinen tarkastaja on käyttänyt (Haastattelu D). Joillakin toimialoilla on tyypillistä että asiakkaalla on laajempi sisäinen tarkastus (Haastattelu C). Isoissa yhtiöissä ja kunnissa käytetään myös enemmän sisäistä tarkastusta (Haastattelu D).

Aikaisemmissa tutkimuksissa on myös saatu vaihtelevia tuloksia siitä, mikä vaikuttaa eniten tilintarkastajan tekemään arvioon sisäisestä tarkastuksesta (Schneider 1984,

676; Brown 1983, 451). Tilintarkastajien painotukset luotettavuuden arvioinnin eri osa-alueisiin vaihtelivat. Haastateltava B ja D painottavat arvioinnissaan aikaisempia kokemuksia sisäisestä tarkastuksesta. Tähän arvioon vaikuttaa heidän mukaansa niin kokemukset sisäisen tarkastuksen suorittamasta henkilöstöstä kuin heidän käyttämät tarkastusmenetelmänsäkin. Haastateltava C:n arvioon vaikuttaa taas eniten sisäisen tarkastuksen asema organisaatiossa.

Tarkastusvaliokunnan mukanaolo tilintarkastusprosessissa nähdään myös yhteistyötä edistäväksi tekijäksi (Haastattelu B). Sisäinen tarkastus ja ulkoinen tilintarkastus kertovat työnsä tuloksista tarkastusvaliokunnan jäsenille. Tarkastusvaliokunta auttaa hahmottamaan, kuinka relevantteja asioita sisäisen tarkastuksen tekemät tarkastukset ovat tilintarkastuksen kannalta ja näin ollen auttaa yhteistyön muodostumisessa. (Haastattelu A) Tarkastusvaliokunta usein tukee ja jopa edellyttää yhteistyötä tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen välillä (Haastattelu C).

Haastateltavien mukaan myös yhteistyön pituus vaikuttaa yhteistyöhön. Pitkäaikaisen yhteistyön avulla tilintarkastaja pystyy kokemuksen kautta yhä enemmän luottamaan sisäisen tarkastuksen tekemään työhön (Haastattelu B). Mitä paremmin tilintarkastaja tuntee sisäisen tarkastuksen, sen henkilöt ja toimintatavat, sitä helpompaa yhteistyö on (Haastattelu A). Pitkäaikaisissa yhteistyösuhteissa pystytään hyödyntämään hyvinkin paljon sisäisen tarkastuksen tekemää työtä (Haastattelu B).

Sisäisen tarkastuksen laatu vaihtelee Suomessa yhtiöittäin. Joissakin organisaatioissa sisäisen tarkastuksen laatu on huonoa. Tällöin sisäiset tarkastajat ovat sivuun työnnettyjä entisiä avainhenkilöitä, joista halutaan päästä eroon eikä niinkään sisäiseen tarkastukseen erikoistuneita henkilöitä (Haastattelu A). Useissa yrityksissä on myös sisäisen tarkastuksen nimikkeellä henkilöitä, jotka tosiasiallisesti tekevät muuta kuin sisäistä tarkastusta kuten esimerkiksi controller-tyyppisiä toimintoja (Haastattelu C). Näin ollen ei pystytä saavuttamaan parasta mahdollista sisäisen tarkastuksen laatua. Kuitenkin on myös organisaatioita, joissa sisäinen tarkastus on erinomaisella tasolla (Haastattelu A & B). Yleensä isoimpien organisaatioiden sisäinen tarkastus on

paremmin järjestetty ja näin laadukkaampaa. Erityisesti sertifioidujen sisäisten tarkastajien laatu on usein Suomessa korkeatasoista. (Haastattelu B)

#### 4.5 Yhteistyön vaikutus tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin

Haastateltavien näkemys yhteistyön vaikutuksesta tilintarkastuksen määrään vaihteli. Taulukossa 1 on kuvattu haastateltavien näkemykset yhteistyön vaikutuksesta tilintarkastuksen määrään. Haastateltavien C ja D mukaan pääsääntöisesti sisäisen tarkastuksen mukanaololla ei ole merkittävää vaikutusta tilintarkastuksen määrään. Jos sisäinen tarkastus kuitenkin on huomannut jotain olennaisia ja isoja havaintoja, jotka saattavat vaikuttaa tilinpäätökseen, saatetaan lisätä joitakin omia tarkastustoimenpiteitä tai suunnata niitä tiettyyn suuntaan (Haastattelu C). B:n mukaan sisäisen tarkastuksen avulla pystytään pienentämään tilintarkastuksen määrää, jos sisäinen tarkastus on laadukasta.

TAULUKKO 1 YHTEISTYÖN VAIKUTUS TILINTARKASTUKSEN MÄÄRÄÄN JA TILINTARKASTUSPALKKIOIHIN

	A	B	C	D
Tilintarkastuksen määrä	Yleensä ei vaikuta, pankeissa ja vakuutusyhtiöissä vähentää.	Vähentää, jos sisäinen tarkastus on laadukasta.	Ei vaikutusta	Ei vaikutusta
Tilintarkastuspalkkiot	Yleensä ei vaikutusta, pankeissa vähentää noin 30 - 50 %.	Vähentää noin 20 %.	Ei vaikutusta	Ei vaikutusta

Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että yrityksen toimiala vaikuttaa siihen kuinka sisäisen tarkastuksen avulla pystytään vaikuttamaan tilintarkastuksen määrään. Tämän tutkimuksen mukaan sisäisen tarkastuksen mukanaololla ei ole olennaista



vaikutusta tilintarkastuksen määrään muilla toimialoilla kuin rahoitusallalla. (Stein et al. 1994, 128) Haastateltava A on samaa mieltä näiden tutkimustuloksien kanssa. Hänen kokemuksiansa mukaan pankkien ja vakuutusyhtiöiden sisäisten tarkastajien työllä pystytään vähentämään tilintarkastuksen määrää. Tämä johtuu siitä että, viranomaismääräysten takia näillä toimialoilla sisäisillä tarkastajilla on poikkeuksellisen vahva asema. Näin ollen niiden työtä pystytään paremmin hyödyntämään, sillä niiden tekemää tarkastustyötä voidaan pitää laadukkaana.

Yhteistyön on myös nähty aikaisemmissa tutkimuksissa vaikuttavan sekä vähentävästi että kasvattavasti tilintarkastuspalkkioihin (Goodwin-Stewart et al. 2006, 388; Schneider 1985, 919; Margheim 1986, 194; Felix et al. 2001, 530). Taulukossa 1 kuvataan tämän tutkimuksen haastateltavien näkemyksiä yhteistyön vaikutuksesta tilintarkastuspalkkioihin. Haastatteluiden perusteella sisäinen tarkastus ei kasvata tilintarkastuspalkkioita. Niiden voidaan nähdä kuitenkin vähenevän sisäisen tarkastuksen avulla. Haastateltava B:n mukaan sisäisen tarkastuksen avulla pystytään vähentämään noin 20 % tilintarkastuspalkkioista sekä A:n mukaan pankeissa tilintarkastuspalkkiot vähenevät keskimäärin noin 30–50%. Kuitenkaan haastateltavien C ja D näkemyksen mukaan yhteistyöllä ei ole merkittävää vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin.

Sisäisen tarkastuksen ei myöskään nähdä haastatteluiden perusteella huonontavan tilintarkastuksen laatua, jos sisäisen tarkastuksen kompetenssi on asianmukaisesti arvioitu (Haastattelu B & C). Tilintarkastajan onkin huolehdittava tilintarkastuksen laadusta siitä riippumatta, millä menetelmillä hän evidenssin hankkii. Tämän takia on loogista, ettei sisäisen tarkastuksen kanssa tehtävä yhteistyö huononna tilintarkastuksen laatua.

## **5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET**

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen yhteistyötä ja siihen vaikuttavia tekijöitä tilintarkastajan näkökulmasta. Pääongelmana oli selvittää,

*”Miten sisäisen tarkastuksen kanssa tehdään yhteistyötä tilintarkastuksen eri vaiheissa?”* Aihetta lähestyttiin kahden alaongelman avulla:

- *”Mitkä tekijät vaikuttavat sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen yhteistyöhön?”*
- *”Miten yhteistyö vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin?”*

Yhteistyötä arvioitiin tilintarkastajan näkökulmasta, sillä tilintarkastaja käytännössä määrittelee tehtävän yhteistyön tilintarkastuksen eri vaiheissa. Tutkimusaineisto koostui yhteistyötä säätelevistä tilintarkastusstandardeista ja suosituksista, aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, artikkeleista ja tutkimuksista. Näiden lisäksi toteutettiin neljälle KHT-tilintarkastajalle haastattelu sähköpostin välityksellä. Nämä KHT-tilintarkastajat työskentelevät Suomen suurimmissa tilintarkastusyhteisöissä ja heidän tyypilliset asiakkaat poikkeavat toisistaan. Näiden avulla pyrittiin saamaan näkemystä siitä, millaista on todellisuudessa sisäisen tarkastuksen kanssa tehtävä yhteistyö tilintarkastuksen eri vaiheissa. Lisäksi haluttiin selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat yhteistyöhön sekä miten yhteistyö vaikuttaa tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin.

## **5.1 Tutkimuksen tulokset**

Haastatteluissa tuli ilmi, että sisäisen tarkastuksen kanssa tehtävä yhteistyö keskittyy sisäisen tarkastuksen tekemän työn hyödyntämiseen ja heiltä saatuun konsultointiin, eikä niinkään sisäisten tarkastajien käyttämiseen avustajina käytännön ongelmien takia. Näitä käytännön ongelmia ovat tilintarkastajien liian kehittyneet tarkastusohjelmat ja ennalta määritellyt tarkastustoimenpiteiden tavoitteet. Tilintarkastajien ja sisäisten tarkastajien tulisi siis kommunikoida etukäteen tarkemmin tarkastustoimenpiteiden tavoitteista, jotta yhteistyötä voidaan rakentaa paremmaksi. Sisäisten tarkastajien tulee kehittää myös tarkastusohjelmiaan, jotta ne ovat yhdenmukaisia tilintarkastajien tarkastusohjelmien kanssa ja näin heitä pystytään mahdollisesti käyttämään myös avustajina. Haastatteluiden mukaan yhteistyötä

tehdään pääsääntöisesti isojen organisaatioiden ja kuntien sisäisten tarkastajien kanssa, sillä pienemmällä organisaatiolla on usein liian huonolaatuiset sisäisen tarkastuksen toiminnot tai niitä ei ole olleenkaan.

Tutkimustuloksien mukaan sisäinen tarkastus on osana tilintarkastusprosessia sen eri vaiheissa. Suunnitteluvaiheessa sitä käytetään apuna tilintarkastuksen suunnittelussa ja sisäisten raporttien avulla kartoitetaan tarkastuskohteen nykyistä tilannetta sekä arvioidaan, mitä mahdollisuuksia on käyttää sen tekemää työtä. Toteuttamisvaiheessa sisäisten tarkastajien tekemää työtä hyödynnetään prosessien ja kontrollien läpikäynnissä. Erityisesti pankin antolainaprosessissa sisäisen tarkastajan tekemä työ on merkittävä apu. Sisäistä tarkastusta käytetään hyväksi myös aineistontarkastustoimenpiteissä kuten tositetarkastuksissa, hyväksynnöissä ja inventaarioissa. Päätösvaiheessa sisäisten tarkastajien kanssa käydään läpi heidän viimeisimmät raportit/havainnot sen selvittämiseksi, onko tullut esille uusia seikkoja joiden osalta tulisi vielä suorittaa tarkastustoimenpiteitä.

Yhteistyön määrään vaikuttaa tilintarkastajan saama käsitys sisäisen tarkastuksen laadusta. Sisäisen tarkastuksen laadun arvioinnissa merkittäviksi tekijöiksi nähtiin sisäisten tarkastajien koulutustaso, asema organisaatiossa sekä aikaisemmin tehty työ. Merkittäväksi nähtiin myös se, kuinka sisäiset tarkastajat noudattavat sisäisten tarkastajien kansainvälisiä ohjeita ja että sisäiset tarkastajat kommunikoivat tarkastettavien kohteiden kanssa.

Yhteistyön vaikutus tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin voidaan haastatteluiden perusteella nähdä riippuvan pitkälti toimialasta ja organisaation koosta. Esimerkiksi rahoituslalla pystytään saavuttamaan isojakin säästöjä käyttämällä sisäistä tarkastusta kun taas muilla toimialoilla ei ole niin suurta merkitystä. Tämä johtuu siitä, että rahoituslalla viranomaismääräysten takia sisäisillä tarkastajilla on poikkeuksellisen vahva asema. PK-yrityksissä sisäisellä tarkastuksella ei ole usein yhtä suurta roolia, joten sen vaikutus tilintarkastuksen määrään ja tilintarkastuspalkkioihin ei ole yhtä merkittävä kuin isommissa organisaatioissa.

## 5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta parantaa, että kaikki haastateltavat olivat KHT-tilintarkastajia ja heillä oli kokemusta sisäisen tarkastuksen kanssa työskentelystä. Heidän tyypilliset asiakkaat olivat myös hyvinkin erilaisia ja näin ollen pystyttiin saamaan laajempi käsitys yhteistyöstä. Näin ollen heiltä pystyttiin saamaan mahdollisimman luotettavaa haastatteluaineistoa. Vaikka haastatteluaineisto voidaan olettaa laadukkaaksi, jäi se kuitenkin määrällisesti melko suppeaksi huonon osallistumisprosentin (13 %) ja lyhyiden vastauksien vuoksi. Pieneen osallistumisprosenttiin vaikutti mahdollisesti tiukka tutkimusaikataulu ja tutkimuksen tekemisen ajankohta. Tilintarkastajat eivät välttämättä ehtineet osallistumaan tutkimukseen tai antamaan laajoja vastauksia, sillä vuodenvaihde on heidän kiireisintä aikaa. Jos tutkimuksen ajankohta olisi ollut eri eikä tutkimusaikataulu olisi ollut tiukka, olisi mahdollisesti pystytty saamaan parempi osallistumisprosentti ja laajempia vastauksia. Haastatteluaineiston suppeuden vuoksi tutkimustuloksia ei voida täysin pitää luotettavina eikä niiden avulla pystytä täysin kuvaamaan tilintarkastajan ja sisäisen tarkastajan yhteistyötä.

## 5.3 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimustuloksista saattaa olla hyötyä yrityksiensä johdolle, jotka miettivät sisäisen tarkastuksen perustamista yritykseensä. Tutkielma auttaa johtoa hahmottamaan sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen yhteistyötä ja miten sisäinen tarkastus voi olla osana tilintarkastusta. Näin johto pystyy paremmin suunnittelemaan, kuinka sisäinen tarkastus kannattaa järjestää, jotta pystytään saavuttamaan mahdolliset hyödyt. Kuten aikaisemmin mainittiin, haastatteluiden pohjalta saatu aineisto oli melko suppea, jolloin tutkimustuloksissa ei päästy niin syvälle kun odotettiin. Yhteistyötä olisi siksi hyvä tutkia lisää laajemmassa mittakaavassa ja mahdollisesti toteuttaa haastattelut kasvotusten eikä sähköpostin välityksellä, jolloin pystytään luultavasti saamaan laajempi ja syvempi kuvaus yhteistyöstä. Pelkästään tilintarkastuksen näkökulmasta tarkastelu ei myöskään anna täysin kattavaa kuvaa yhteistyöstä. Tutkimuksesta olisi kuitenkin tullut liian laaja, jos myös esimerkiksi sisäisen tarkastuksen näkökulma olisi

otettu mukaan. Siksi yhteistyötä olisi hyvä jatkossa tutkia myös sisäisen tarkastajan näkökulmasta, sillä sisäisen tarkastuksen näkökulma on tärkeä osa yhteistyön hahmottamisessa.

## LÄHTEET

Adams, M. (1994) Agency Theory and the Internal Audit, *Managerial Auditing Journal*, 9, 8, 8 – 12.

American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) (1991) Statement on Auditing Standards No. 65, The auditors' consideration of the internal audit function in an audit of financial statements. New York, NY:AICPA.

Ahokas, N. (2012a) Yrityksen sisäinen valvonta. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Ahokas, N. (2012b) Sisäinen valvonta tuki-ja tarkastustoimintojen kannalta. *Tilintarkastus*, 6, 48–51.

Arvopaperimarkkinayhdistys ry (2010) Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi (Corporate governance). [verkkodokumentti]. [Viitattu 22.11.2014] Saatavilla <http://cgfinland.fi/files/2012/01/suomen-listayhtioiden-hallinnointikoodi-cg2010.pdf>

Blummé, N. (2008) Osakeyhtiön tilintarkastus. Helsinki, Talentum Media Oy.

Brown, P. (1983) Independent Auditor Judgement in the Evaluation on Internal Audit Functions. *Journal of Accounting Research* 21, 2, 444-455.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. p. Tampere, Vastapaino.

Felix, W., Gramling, A. & Maletta, M. (2001) The Contribution of internal audit as a determinant of external audit fees and factors influencing this contribution. *Journal of Accounting Research*, 39, 3, 513–534.

Goodwin-Stewart, J. & Kent, P. (2006) Relation between External Audit Fees, Audit Committee Characteristics and Internal Audit. *Accounting and Finance*, 46, 3, 387–404.

Halonen, K & Steiner M.-L. (2009) *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki, WSOY.

Haron, H., Chambers, A., Ramsi, R., Ismail, I. (2004) The reliance of external auditors on internal auditors, *Managerial Auditing Journal*, 19, 9, 1148 – 1159.

Heikkala, J. (2010) Sisäisen tarkastuksen raportointi- arvio sisäisen valvonnan riittävydestä. *Tilintarkastus*, 1,46–49.

Holopainen, A., Koivu, E., Kuuluvainen, A., Lappalainen, K., Leppiniemi, J., Mikola, M. & Vehmas, K. (2010) *Sisäinen tarkastus*. Helsinki, Tietosanoma Oy.

Jokipii, A. (2007) Mikä vaikuttaa yrityksen sisäiseen valvontaan ja sen tehokkuuteen? *Tilintarkastus-Revision*, 5, 8-15.

Kannisto, M. (2010) Mihin sisäistä tarkastusta tarvitaan? *Tilintarkastus*, 2, 39–40.

Karinen, J. & Kotonen, U. (2005) Sisäisen tarkastuksen laatu – Tilintarkastajien näkemys sisäisen tarkastuksen laadusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. *Tilintarkastus–Revision*, 5, 41–50.

KHT-Media (2009) *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009*. Helsinki, KHT-Media.

KPMG (2008) Corporate Governance sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan näkökulmasta. 2. p. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Lahtinen, N. (2011) Sisäisen tarkastuksen hyödyntäminen ja luotettavuus tilintarkastajan näkökulmasta. Tilintarkastus, 3, 31–33.

Lind, T. (2009) Sisäisen tarkastuksen työn hyödyntäminen tilintarkastuksessa. Tilintarkastus- Revision, 4, 42–45.

Mahbub, Z., Mohammed, H. & Haniffa, R. (2011) Corporate Governance Quality, Audit Fees and Non-Audit Services Fees. Journal of Business Finance & Accounting, 38, 165-197.

Maletta, M. (1993) An Examination of Auditors' Decisions to Use Internal Auditors as Assistants: The Effect of Inherent Risk. Contemporary Accounting Research, 9, 2, 508-525.

Margheim, L. (1986) Further Evidence on External Auditors' Reliance on Internal Auditors. Journal of Accounting, 24, 1, 194-205.

Munro, L., Stewart, J. (2011) External auditors' reliance on internal auditing: further evidence. Managerial Auditing Journal, 26, 6, 464 – 481.

Paul, M. (1988) Sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen työnjako. Tilintarkastus- revision, 4, 287–291.

Schneider, A. (1984) Modelling External Auditors' Evaluations of Internal Auditing. Journal of Accounting Research, 22, 2, 657–678.



Schneider, A. (1985) The Reliance of External Auditors on the Internal Audit Function. *Journal of Accounting Research*, 23, 2, 911-919.

Schneider, A. (2009) The Nature, Impact and Facilitation of External Auditor Reliance on Internal Auditing. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 13, 4, 41-53.

Stein, M., Simuni, D. & O'Keefe T. (1994) Industry differences in the production of audit services. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 13, 128-142.

Taylor, M., Peden V. & Welch, J. (1997) Internal auditor use: Different perceptions. *Internal Auditing*, 35–39.

The Institute of Internal Auditors (2014) Definition of Internal Auditing. [verkkodokumentti]. [Viitattu 22.11.2014] Saatavilla <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>

Vahtera, P. (1986) Yrityksen valvonta ja tilintarkastus. Jyväskylä, Weilin + Göös.

Wallace, W. (1984a) Internal auditors can cut outside CPA costs. *Harvard Business Review*, March- April, 16–20.

Wallace, W. (1984b) Enhancing your relationship with internal auditors. *The CPA Journal*, December, 46-53.

Ward, D. & Robertson, J. (1980) Reliance on internal auditors. *Journal of Accountancy*, October, 62-73.

**HAASTATTELUT**

A 25.11.2014

B 28.11.2014

C 3.12.2014

D 4.12.2014

## **LIITE 1. Haastattelulomake**

### **HAASTATTELULOMAKE**

**Nimi:**

**Yrityksen nimi:**

#### **Työnkuva**

1. Millaisissa tehtävissä toimit tällä hetkellä?
2. Minkä tyyppisiä asiakkaita tyypillisesti sinulla on?

#### **Yhteistyön luonne**

3. Kuinka paljon sisäisen tarkastuksen kanssa tehdään yhteistyötä?
4. Minkä luonteista yhteistyö on? (Hyödynnetäänkö sisäisen tarkastajan tekemää työtä vai käytetäänkö avustajana)

#### **Yhteistyön vaikutus tilintarkastukseen**

5. Miten koet sisäisen tarkastuksen vaikuttavan tilintarkastuksen määrään?
6. Miten sisäisen tarkastuksen kanssa tehtävä yhteistyö vaikuttaa tilintarkastuspalkkioihin?

7. Miten koet sisäisen tarkastuksen vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun?

### **Sisäisen tarkastuksen rooli**

8. Millainen rooli sisäisellä tarkastuksella on tilintarkastuksen eri vaiheissa?  
(suunnittelu, toteuttaminen, päättäminen)

9. Minkälaisissa tarkastustoimenpiteissä sisäisten tarkastajien tekemää työtä hyödynnetään?

10. Minkälaisissa tarkastustoimenpiteissä sisäisiä tarkastajia käytetään avustajina?

11. Miten tarkastettavan yrityksen toimiala mielestäsi vaikuttaa yhteistyöhön?

### **Sisäisen tarkastuksen laatu Suomessa**

12. Millaisena näet sisäisen tarkastuksen laadun Suomessa?

13. Mitkä tekijät näet vaikuttavan sisäisen tarkastuksen luotettavuuden arviointiin?

14. Mitkä näistä tekijöistä vaikuttavat eniten arviointiin?

### **Muut mahdolliset yhteistyöhön vaikuttavat tekijät**

15. Miten koet tarkastusvaliokunnan vaikuttavan yhteistyöhön?

16. Miten tilintarkastussuhteen kesto vaikuttaa yhteistyöhön?